

УДК. 378.011.3-051:796

Гринченко І. Б., Вакслер М. А., Тихонова А. О.

ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті представлений багаторічний досвід використання інтерактивних методів навчання, які застосовуються на кафедрі професійного та олімпійського спорту і спортивних ігор факультету фізичної культури й спорту Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Розглянуто інтерактивні методи та їх різновиди, що впроваджені у навчальний процес на факультеті фізичної культури й спорту, та їх вплив на формування професійно-педагогічної позиції майбутнього вчителя фізичної культури.

Ключові слова: професійно-педагогічна позиція, інтерактивні методи навчання, майбутній вчитель фізичної культури.

Постановка проблеми. Сучасна педагогічна освіта, відповідаючи потребам часу, повинна змінити традиційну систему підготовки педагога й спрямувати свої зусилля на підготовку не просто фахівця-предметника, а на підготовку педагога-професіонала. Ця людина буде організовувати свою діяльність, перш за все, виходячи із цінностей всебічного розвитку особистості учня (В. Зінченко, І. Ісаєв, В. Сластьонін, В. Сухомлинський, К. Ушинський, І. Якиманська, О. Яковлева). У зв'язку із цим побудова процесу навчання у педагогічному виші й, зокрема, на факультеті фізичної культури і спорту, на наш погляд, має спрямовуватися завданнями усвідомлення майбутніми учителями цінностей педагогічної професії і вироблення у них чіткої професійно-педагогічної позиції.

Актуальність проблеми формування професійної позиції посилюється ще й тим, що педагогічна позиція вчителя є основою його професіоналізму, творчого потенціалу, продуктивної професійної діяльності. Вона є стимулом розвитку особистості вчителя, його самоосвіти, самовиховання, професійного самовдосконалення.

Проблеми професійної підготовки вчителів фізичної культури в системі вищої освіти розробляли М. Віленьським, Є. Катрич, А. Лотоненко, Л. Лубишевою, Л. Матвєєвим, Л. Сущенко, О. Тимошенко, Ж. Холодовим, Б. Шияном та ін. Разом з тим, ці дослідження не розкривають повною мірою сутність педагогічної позиції вчителя фізичної культури, залишаються не розробленими її провідні тенденції, а також педагогічні технології її формування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджуючи педагогічну професію, науковці найчастіше акцентують увагу на професійному аспекті, проте в останні роки, як відмічають І. Ісаєв і М. Ситнікова, намітилася стійка тенденція до виокремлення особистісного фактора, покликаного впливати на самостійне визначення вчителем способів та умов його діяльності залежно від особливостей власної індивідуальності [3].

За Л. Красовською, позиція людини у професійній діяльності визначається рівнем її професійних знань, умінь і навичок, а активність позиції забезпечує професійне зростання, професійне удосконалення особистості [4, с. 31].

В. Сластьонін вважає, що однією із найважливіших вимог, які ставить педагогічна професія, є чітка соціальна і професійна позиція її представників. Саме в ній учитель виражає себе як суб'єкт педагогічної діяльності [9, с. 27].

І. Зязюн, Л. Крамущенко, І. Кривонос та інші зазначають, що позиція вчителя завжди специфічна. З одного боку, він готує своїх вихованців до потреб певного моменту, до конкретних запитів суспільства... З другого боку, вчитель, об'єктивно залишаючись носієм і провідником культури, несе в собі позачасовий чинник, беручи участь у формуванні особистості як синтезу всіх багатств людської культури [6, с. 11].

Ми цілком погоджуємось з дослідницею О. Темченко, яка наголошує, що професійна позиція – це, перш за все, ставлення педагога до своєї місії в школі, до своїх учнів і вихованців, яка визначає його дії й операції у спілкуванні з ними. Партнерська професійна позиція вчителя – це внутрішня готовність педагога до вибору певних способів спілкування зі своїм партнером, до конкретних дій і операцій стосовно них, це той фундамент, на якому педагог, будучи включеним у діяльність і стосунки зі своїми партнерами, буде різні конструкції своїх взаємовідносин з кожним із них [10, с. 105].

Узагальненою думкою вчених щодо розвитку професійної позиції можна вважати таку: "Найвищий ступінь розвитку соціально-професійної позиції особистості – осмислення нею провідних цілей діяльності, потім – бажання працювати у певній сфері діяльності і, нарешті, уміння працювати" [8].

Т. Матвійчук у своєму дослідженні розглядала особливості формування педагогічної позиції спортивного педагога. Нею були визначені критерії та показники, що їх характеризують, а також визначені рівні сформованості педагогічної позиції [5].

Отже, професійна позиція вчителя фізичної культури – це комплексний показник професіоналізма сучасного педагога, який поєднує в собі професіональне самопізнання, самовизначення, самореалізацію, саморегуляцію, а, отже – самовдосконалення з психологічним, соціальним і професійним відчуттям та творчим стилем діяльності й проявляється у системі ставлень учителя, його поведінці та вчинках.

Мета і завдання дослідження. Ураховуючи значення професійної підготовки у формуванні професійно-педагогічної позиції майбутніх учителів фізичної культури об'єктом нашого дослідження був обраний навчальний процес з предметів професійної і практичної підготовки, а основною метою – формування професійно-педагогічної позиції студента факультету фізичної культури і спорту за допомогою використання інтерактивних методів навчання.

Для досягнення мети ми використовували такі методи дослідження: аналіз науково-методичної літератури, педагогічні спостереження, системно-функціональний аналіз.

Виклад основного матеріалу. Професійна позиція вчителя фізичної культури починає формуватися у процесі його професійної підготовки. Тому особливу увагу цій фундаментальній якості майбутнього вчителя необхідно приділяти на етапі його навчання у педагогічному виші. У процесі фахової підготовки на факультеті фізичного виховання і спорту йде опанування майбутніми педагогами методик, форм й засобів професійної діяльності, які відповідають сучасним технологіям і традиціям факультету. У свою чергу, ці технології покликані забезпечити реалізацію цінностей розвитку особистості учнів, вони повинні стати домінуючими й направляючими діяльність майбутніх учителів фізичного виховання [1].

Великий потенціал з формування професійно-педагогічної позиції майбутніх учителів фізичної культури містять інтерактивні методи навчання, широко освоювані сучасними викладачами вишів. Вони спрямовані на формування особистості майбутнього педагога з такими якостями, які відповідали б вимогам суспільства та забезпечували студентам успішність у їх майбутній педагогічній діяльності.

Суть інтерактивного навчання полягає у тому, що навчальний процес організований таким чином, що практично усі студенти виявляються залученими до процесу пізнання, вони мають можливість розуміти й рефлектувати із приводу того, що вони знають і думають. Спільна діяльність студентів у процесі навчання, освоєння навчального матеріалу означає, що кожен вносить свій особливий індивідуальний внесок, іде обмін знаннями, ідеями, способами діяльності. Характеристика, сутнісна особливість інтерактивних форм – це високий рівень взаємно спрямованої активності суб'єктів взаємодії, емоційне, духовне єднання учасників. При використанні інтерактивних методів той, кого навчають, стає повноправним учасником процесу сприйняття, його досвід слугує основним джерелом навчального пізнання. Викладач не дає готових знань, але спонукає студентів до самостійного пошуку. У порівнянні із традиційними формами ведення занять, в інтерактивному навчанні міняється взаємодія викладача й студента: активність педагога поступається місцем активності студентів, а завданням педагога стає створення умов для їхньої ініціативи. Педагог відмовляється від ролі своєрідного фільтра, що пропускає через себе навчальну інформацію, і виконує функцію помічника в роботі, одного із джерел інформації [7].

На факультеті фізичної культури і спорту Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди під час проведення академічних і навчально-тренувальних занять провідними викладачами кафедри олімпійського та професійного спорту і спортивних ігор використовуються такі інтерактивні методи навчання [2]: інтерактивні лекції, а саме: *проблемні лекції* – викладачі на початку і в ході викладу лекційного матеріалу створюють проблемні ситуації і залучають студентів до їхнього аналізу. Вирішуючи протиріччя, закладені у проблемних ситуаціях, студенти самостійно намагаються дійти тих висновків, які викладач повинен повідомити в якості нових знань (Лекції з тактичної підготовки курсу "СПВ" та "Теорії і методики обраного виду спорту"); *лекція-візуалізація* – у цьому типі лекції передача викладачем інформації студентам супроводжується показом різних малюнків, слайдів структурно-логічних схем, діаграм, відеофайлів різного формату і т.п. з використанням комп'ютера і мультимедійного обладнання. (Лекції із загального курсу "Теорії і методики викладання спортивних ігор", курсу "СПВ", "Теорії і методики обраного виду спорту", "Сучасних технологій в спортивних іграх"); *лекція-діалог* – зміст подається через серію питань, на які студенти відповідають безпосередньо по ходу лекції. Дуже часто викладачі кафедри використовують цей тип інтерактивних лекцій при роботі у групах СПВ і при викладанні курсу "Теорія і методика обраного виду спорту".

Дискусія (від латин. *discussion* – розгляд, дослідження) – публічне обговорення або вільний вербальний обмін знаннями, ідеями або думками з приводу якого-небудь суперечного питання, спірної

проблеми. Істотними рисами дискусії є поєднання та взаємодоповнення діалогу і обговорення-суперечки, зіткнення різних точок зору, позицій.

У роботі викладачів кафедри олімпійського та професійного спорту і спортивних ігор метод дискусії виступає базовим у системі інтерактивних методів навчання, тому що присутній в кожному з них, як неодмінна складова. Разом з тим, дискусія виступає і як самостійний метод інтерактивного навчання, представлений великою кількістю модифікацій, що розрізняються способами організації процесу обговорення.

Мозковий штурм або мозкова атака є найбільш вільною формою дискусії, одним із способів швидкого включення усіх членів групи в роботу на основі вільного вираження своїх думок з даного питання. Він використовується для колективного вирішення проблем під час розробки конкретних проєктів, де передбачаються генерація різноманітних ідей, їх відбір і критична оцінка в зазначеній групі студентів (установка на гру, аналіз гри, обговорення на семінарських заняттях індивідуально-дослідних завдань студентів і т.п.).

Аналіз конкретних ситуацій (case-study) Під конкретною ситуацією розуміється подія, яка включає протиріччя (конфлікт), або виступає в протиріччі з довіллям. Як правило, ці ситуації характеризуються невизначеністю, непередбачуваністю появи і є небажаним порушенням або відхиленням в педагогічних, виробничих і технологічних процесах. Проте вказаний метод може включати і ситуації, в яких є присутнім позитивний приклад або досвід, вивчення і запозичення якого призводить до підвищення якості професійної діяльності. У процесі розв'язання конкретної ситуації студенти використовують свій досвід і отримані знання, застосовують в аудиторії або на ігровому майданчику ті способи, засоби і критерії аналізу, які були придбані ними у процесі попереднього навчання.

Цей метод навчання активно використовується викладачами кафедри під час проведення семінарських занять з теорії і методики обраного виду спорту при моделюванні різноманітних ігрових ситуацій, при відпрацюванні на ігровому майданчику тактичних комбінацій в нападі, і систем гри в захисті [1].

Значне місце у фаховій підготовці майбутніх учителів фізичної культури і спорту на кафедрі олімпійського та професійного спорту і спортивних ігор ХНПУ імені Г. С. Сковороди приділяється *діловим і організаційно-діяльним іграм*.

Ділова навчальна гра – це моделювання професійної діяльності і рольова взаємодія за ігровими правилами усіх тих, хто бере в ній участь, у певному умовному часі, в атмосфері невизначеності, при зіткненні позицій, з розігруванням ролей і оцінюванням. У найбільш загальному вигляді ділову гру можна визначити як метод імітації (наслідування, зображення, віддзеркалення), ухвалення управлінських рішень в різних ситуаціях (шляхом програвання, розігрування) із заданих правил або таких, що виробляються самими учасниками гри.

Організаційно-діяльнісні ігри є формами колективної діяльності, у процесі якої відбувається навчання і проєктування нових діяльнісних зразків. Такі ігри проводяться з метою впровадження нової практики в деякій професійній сфері.

Уже з другого курсу студенти факультету починають виконувати (імітувати) діяльність вчителя фізичної культури: академічна група виступає у ролі відповідного класу, а студент виконує роль шкільного вчителя і проводить з ними підготовчу частину уроку. На третьому курсі студент у якості вчителя самостійно проводить шкільний урок за визначеною темою, а на четвертому курсі проводить секційне заняття з обраного виду спортивних ігор (за шкільною програмою). Після проведення відповідних занять викладач кафедри разом зі студентами групи і тим, хто проводив заняття, обов'язково здійснює обговорення уроку або тренувального заняття. В обговоренні беруть участь усі студенти академічної групи: висловлюють особисті думки, вказують на недоліки, після чого спільним рішенням виставляється оцінка.

Найпоширенішим у практиці роботи з майбутніми вчителями фізичної культури на кафедрі олімпійського та професійного спорту і спортивних ігор є *навчання в малих групах співробітництва* (cooperative learning, collaborative learning), або кооперативне навчання. Воно передбачає навчання у малих групах студентів, об'єднаних спільною навчальною метою. Викладач кафедри керує роботою кожного студента опосередковано, через завдання, якими він спрямовує діяльність групи.

Існують кілька різновидів технології навчання у співробітництві, що відрізняються постановкою навчальних завдань й організаційних форм: Student Team Learning (STL, навчання в команді), Jigsaw ("Пила"), Jigsaw-2 ("Пила-2"), Learning Together ("Вчимося разом").

Цей метод відкриває для студентів можливість співпраці зі своїми одногрупниками, дозволяє реалізувати природне прагнення кожної людини до спілкування, взаємодії, сприяє досягненню студентами більш високих результатів засвоєння знань та формування вмінь. Він легко і ефективно поєднується з традиційними формами і методами навчання і застосовується на різних етапах навчання.

Очевидним є й соціальне значення цього методу: акцентується роль кожного студента у виконанні загального завдання, формуються групова свідомість, позитивна взаємозалежність, комунікативні навички [11].

На усіх без виключення практичних заняттях зі спортивних ігор ми використовуємо роботу в парах, трійках, четвірках, мікрогрупах. Тільки у спільній роботі студенти вчаться технічним і тактичним діям, вчаться застосовувати набуті професійні навички і уміння в двосторонній грі.

Проект (від лат. *projectus* – кинути уперед) – це унікальний набір процесів, що складаються зі скоординованих і керованих завдань із початковою й кінцевою датами, розроблених для досягнення мети. У загальному розумінні проект – це намір, який буде здійснено в майбутньому.

В основу методу проектів покладена ідея про спрямованість навчально-пізнавальної діяльності студентів на результат, що досягається завдяки вирішенню тієї або іншої практично або теоретично значущої для студента проблеми. Зовнішній результат можна буде побачити, осмислити, застосувати на практиці. Внутрішній результат – досвід діяльності – стане безцінним надбанням студента, що з'єднує знання й уміння, компетенції й цінності.

Навчальний проект – це один з сучасних методів навчання, одночасно навчальний проект – це форма організації навчального процесу, яка вже стала альтернативою аудиторно-семінарському навчанню.

Сьогодні метод проектів вважається одним із перспективних видів навчання, тому що він створює умови для творчої самореалізації студентів, підвищує мотивацію для отримання знань, сприяє розвитку їхніх інтелектуальних здібностей. Студенти набувають досвіду вирішення реальних проблем з огляду на майбутнє самостійне життя, які проектують у навчанні.

На кафедрі олімпійського та професійного спорту і спортивних ігор, студенти, що спеціалізуються зі спортивних ігор, виконують індивідуальні науково-дослідницькі проекти у вигляді курсових робіт зі спеціалізації, потім захищають дипломні роботи, а ті, хто навчаються у магістратурі – магістерські роботи.

Висновки. Отже, у навчальному процесі застосовані інтерактивні методи, засновані на принципах взаємодії, активності, опорі на груповий досвід. При їхньому використанні створюється середовище освітнього спілкування і взаємодії. Причому, відбувається це в атмосфері доброзичливості й взаємної підтримки, що дозволяє не тільки одержувати нове знання, але й розвиває саму пізнавальну діяльність, переводить її на більш високі форми кооперації й співробітництва. Це, безумовно, створює умови для формування й вираження професійно-педагогічної позиції майбутніх учителів фізичної культури.

Перспективи подальших досліджень передбачають визначення педагогічних умов формування професійно-педагогічної позиції майбутніх вчителів фізичної культури у процесі застосування інтерактивних методів навчання.

Використані джерела

1. Гринченко І. Б. Педагогічні технології навчання фізичної культури: формування інформаційно-педагогічної компетентності студентів в умовах інформатизації суспільства / Ігор Борисович Гринченко // Фізична культура дітей та молоді на сучасному етапі: досвід і перспективи. "Науково-педагогічна думка". Науково-методичний журнал. – № 4, (76). – Рівне, 2013. – С. 88-92.
2. Гринченко І. Б. Використання активних методів і інтерактивних технологій при підготовці майбутніх учителів фізичного виховання / І. Б. Гринченко, М. А. Вакслер, А. О. Тихонова // матеріали VIII Международной научной конференции "Здоровьесберегающие технологии, рекреация и реабилитация", посвященной памяти профессора В. П. Зайцева, 23-24 декабря 2015 года. – Харьков, 2015. – № 1. – С. 17-20.
3. Исаев И. Ф. Творческая самореализация учителя: культурологический поход / И. Ф. Исаев, М. И. Ситникова. – М. – Белгород, 1999. – 224 с.
4. Красовская Л. И. Формирование профессиональной позиции учителя в процессе изучения педагогических дисциплин : дис. ... канд педаг. наук. 13.00.01, 13.00.04. / Л. И. Красовская. – Кривой Рог, 1996. – 155 с.
5. Матвійчук Т. Ф. Критерії та рівні сформованості педагогічної позиції у майбутнього вчителя фізичної культури // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – Чернігів : ЧНПУ, 2013. – Вип. 112. – Т.2. – С. 186-190.
6. Педагогічна майстерність : підручник / [І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.]; за заг. ред. І. А. Зязюна. – К. : Вища школа, 1997. – 349 с.
7. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Науково-методичний посібник / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. За ред. О. І. Пометун. – К. : Видавництво А. С. К., 2004. – 192 с.

8. Прокопенко І. Ф. Педагогічні технології : навчальний посібник / І. Ф. Прокопенко, В. І. Євдокімов. – Харків : Колегіум, 2005. – 224 с.
9. Слостенин В. А. Педагогика : учебное пособие / Слостенин В. А., Исаев И. Ф., Шиянов Е. Н.; под ред. В. А. Слостенина. – М. : Академия, 2003. – 576 с.
10. Темченко О. В. Формування професійної позиції вчителя загальноосвітньої школи / О. В. Темченко // Наукові праці. Серія: Педагогіка, психологія і соціологія. – Донецьк : ДВНЗ "ДонНТУ", 2009. – Вип. 5 (155). Частина II. – С. 103-108.
11. Хашенко Т. Г. Интерактивные методы обучения в образовательном процессе вуза / Т. Г. Хашенко, Е. В. Макарова. [Текст] : методические рекомендации для преподавателей Ульяновской ГСХА. – Ульяновск : УГСХА, 2011. – 46 с.

Hrynchenko I. B., Vaksler M. A., Tihonova A. O.

THE USAGE OF THE INTERACTIVE METHODS IN FORMING OF PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL POSITION OF THE FUTURE PHYSICAL TRAINING TEACHERS

The changes that take place in the content and structure of the general secondary education, according to the law of Ukraine "On general secondary education", have deep matter and demand a solution of the problem of training such a teacher that realizes his social responsibility, sets pedagogical goals and reaches them, aims at forming up the strategic line of his own professional growth.

The endeavor to creating educational process in the pedagogical university and in particular at the department of physical training and sport, to our mind, should be directed to the tasks of the future teachers' awareness of the values of pedagogical profession and forming their clear professional and pedagogical position.

The article is devoted to the problem of forming the professional position of the future physical training teachers. This problem is important today because the pedagogical position of the teacher is the basis of his professionalism, creative potential and productive professional activity. It motivates the teacher for the personal development, self-education and professional self-improvement.

The long-standing experience of using of interactive methods of teaching, used at the chair of professional and Olympic sport and sports games of the physical culture and sports department of H. S. Skovoroda Kharkov national pedagogical university, is presented in the article. The modern peculiarities of the interactive methods of teaching, such as interaction between teachers and students, cooperative work, are examined. The problems connected to the conditions, forms and means of using interactive lessons are viewed. The interactive methods and their variety that are introduced into the educational process at the physical culture and sports department, they are connected to the special disciplines, their influence on the forming of the professional and pedagogical position of the future physical training teachers are represented.

Key words: *professional and pedagogical position, interactive methods of teaching, future physical training teacher.*

Стаття надійшла до редакції 24.01.2017 р.